

Henriette Sofie Broks

Husmødre i Rana 1960-1980

Hvordan var forholdene i Rana sammenlignet med Norge?

Bacheloroppgave i historie

Veileder: Pål Thonstad Sandvik

Mai 2019

Henriette Sofie Broks

Husmødre i Rana 1960-1980

Hvordan var forholdene i Rana sammenlignet med Norge?

Bacheloroppgave i historie
Veileder: Pål Thonstad Sandvik
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Avgrensing og problemstilling	1
1.3 Disposisjon av oppgaven videre	2
2. Oversikt over eksisterende litteratur, brukte kilder og eksisterende teorier	3
2.1 Valg av kilder	3
2.2 Tidligere forskning	4
3. Begrepet husmor og dets betydning for gifte kvinner selv og for folketellingene	6
3.1 Selvdefinering	6
3.2 Husmor i folketellingene	7
4. Hvordan var kjønnsfordelingen i Norge på 60-, 70- og 80tallet?	8
4.1 Kvinnerettigheter på papiret vs virkeligheten	9
4.2 Sterkere kjønnsdeling som følge av modernisering	11
5. Hvordan var forholdene i Rana fra 60-tallet sammenlignet med 70-tallet og 80-tallet? ...	12
5.1 Fra tre kommuner til Rana kommune	13
5.2 Maskuline vs feminine arbeidsoppgaver	19
5.3 Maskulinitet og det å være familiens forsørger	20
5.4 Hvordan ble kvinnes inntog i tungindustrien i Rana mottatt?	22
5.5 Kvinnens motiver for å gå ut i arbeid	23
6. Sammendrag og konklusjon	24

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Rana kommune ligger i Nordland og er sammensatt av en rekke tettsteder som ligger rundt det som i dag er Nord-Norges tredje største by, Mo i Rana. Byen regnes etablert i 1922 som et ladested. Regjeringen vedtok i 1946 at A/S Norsk Jernverk skulle etableres på Mo. Jernverkets oppstart i 1955 brakte sterk vekst til byen. Fra 1964 var også Norsk koksverk i drift.¹ Før kommunesammenslåingen i 1964 hadde dagens sentrum Mo kommunestatus, det hadde også Nord-Rana og Sør-Rana. Fra jernverkets planlegging og åpning oppsto ambisiøse ideer om hva det sammenslåtte Rana kunne bli. Arbeidere fra tettstedene rundt i kommunen ble ansatt på jernverket. Det skjedde et fokus på utbygging av områdene på Mo, som før hadde vært mindre gårder, til nye boligfelt. Forventningene til hvordan industrien skulle gjøre Mo i Rana til en større by og hvordan kommunen skulle vokse var store. Egne prognoser forventet en økning til 44000 innbyggere i år 2000, og boligbyggingsplanene var deretter.² Forskning rundt byen og dens innbyggere er blitt gjort på blant annet industriarbeidere og det har blitt påstått at industribyen avviker fra resten av Norge når det kommer til husmødre.³ En del forskning er gjort på hvorfor det oppsto flere husmødre i kommunen enn landets 'normal'.

I Rana var det altså tungindustri som skulle skape et større sentrum. kjønnsforskjellene mellom de ulike yrkene er interessante å utforske for deres mulige samfunnsstrukturelle påvirkning. Min hensikt med oppgaven var å se på hva som gjorde Rana spesiell sammenlignet med Norge.

1.2 Avgrensing og problemstilling

Opgaven skal omhandle årstallene 1960, 1970 og 1980. Disse årstall var interessante å undersøke da det i perioden foregikk en modernisering av samfunnet. Dette kan man se på økning og nedgang i yrkesaktive og husmødre registrert i perioden. Samtidig har Rana i 1980 ikke blitt like omfattende dekt i litteraturen i forbindelse med yrkesaktivitet hos gifte kvinner.

¹ Thorsnæs, G. og Nicolaisen, S. (2018, 27. september). *Mo i Rana*. I Store norske leksikon. Hentet 7. mai 2019 fra https://snl.no/Mo_i_Rana

² Slottemo, H. G., og Rana historielag. (2007). *Malm, makt og mennesker: Ranas historie 1890-2005*. Mo i Rana: Rana historielag:375

³ Slottemo, H. (1994). *Sigrid, Bjørg Og Erna: Kvinneportrett Fra Mo I Rana: Kvinners Arbeid I Et Kulturhistorisk Perspektiv, 1930-1980*, 269:130

Problemstillingen for denne oppgaven ble: hvor stor andel av kvinner i Rana kommune var husmødre og skjedde det en endring med tiden? I hvilken grad var Rana annerledes fra Norge på landsbasis? Folketellingene fra Statistisk Sentralbyrå vil være primærkilde til å besvare problemstillingen. Fokuset vil da ligge på hva statistikken kan fortelle oss om husmødre, yrkeskvinner og Ranasamfunnet.

1.3 Disposisjon av oppgaven videre

I første omgang vil selve kildene analyseres og valget av dem forklares. Deretter vil det følge en redegjøring av tidligere forskning gjort på tema. Selve begrepet husmor vil også redegjøres for. Begrepets betydning for kvinnene selv og for hvilken rolle begrepet husmor har for og i folketellingene. Dette er nødvendig for å skape et grunnlag for hvem husmødrene var. Slik blir det bli tydelig hvilke mennesker oppgaven har fokusert på.

Oppgavens hoveddel begynner deretter. Første del tar for seg Norge og kjønnsdelingen i Norge i 1960, 1970 og 1980. Her skal det videre kort drøftes kvinnerettigheter og samfunnsmønster. Forholdene i Norge vil redegjøres for. Underveis vil Ranas industrisamfunn trekkes inn for sammenligning og drøfting.

Andre del av oppgaven vil ta for seg Rana kommune i 1960, 1970 og 1980. Her vil kommunen sammenlignes med tall fra Norge fra første del. Kommunens utvikling de forskjellige årstallene vil også drøftes for å se om det skjedde en endring med tiden. Kommunens tid som tre mindre kommuner i 1960 vil diskuteres kort før en samling av kommunenes tall videre sammenlignes med Rana kommunes. Kjønnroller i arbeidslivet og mens rolle som forsørger vil også diskuteres. Videre vil menns reaksjon på kvinner i industrien også drøftes. Til slutt i denne delen vil det kort drøftes om situasjonen i Rana var resultat av politiske interesser eller av nødvendighet. Oppgaven avsluttes med en oppsummering av funn i forhold til tidligere forskning og med en konklusjon til problemstillingen.

2. Oversikt over eksisterende litteratur, brukte kilder og eksisterende teorier

2.1 Valg av kilder

For å svare på problemstillingen har det blitt benyttet folketellinger som primærkilder. Dette for hvor stor andel husmødre det var i Rana og for sammenligningen med resten av landet. Kommuneheftene fra statistisk sentralbyrå (SSB) ble undersøkt fordi det viste et mer ryddig og detaljert bilde av kommunen i sammenligningen med landet og de ferdigstilte folketellingene for hele landet. Innledningsinfoen av heftene, gjør dog at folketellingene virket noe mer pålitelige.

Det står skrevet i kommuneheftet for Nord-Rana 1960 under «merknader til kart og tabeller» at tallene i heftet var telt før de detaljerte tallene forelå.⁴ Av dette antas det at det skjedde en mer detaljert gjennomgang av tallene etter kommuneheftene ble trykt. Dermed er det valgt og se folketellingene som noe mer pålitelig. Sannsynlig ville vært her de rettet opp i mulige feil fra kommuneheftene. Kommuneheftet fra 1970 oppgir også at «da kontrollen av tellingsoppgavene ikke er avsluttet når kommuneheftene utarbeides, er tallene i det disse heftene foreløpige».⁵ Da info som dette står skrevet i innledningen i hefter for 2 av de 3 årstallene denne oppgaven skal ta for seg (1960 og 1970), virker det ikke usannsynlig at folketellingene var noe mer korrekt.

Kommuneheftene har dog kategorier som er mer detaljerte og tabeller som tar for seg kommunen på et nærmere nivå enn folketellingene gjør. De ga mer detaljerte tall på yrkesgrupper og ekteskapelig status enn folketellingene gjorde for Rana. Dermed har kommuneheftene vist seg å være nyttige når en skulle se på sysselsatte kvinner og menn i Rana. Oversikten over hvor mange som arbeidet i industrien og hvor mange av dem som var gifte var også bedre i kommuneheftene.

Feilmarginen i 1970 var ikke så stor, hvor antallet kvinner over 16 år registrert i Rana bare avvek med én kvinne. Dette kan også ha vært en feil gjort i sammensettingen av folketellingen, en manuell feil. Tallene fra kommuneheftene ble tatt i bruk da feilmarginen ikke var store nok til å gjøre en signifikant forskjell i utregningene. Noen primærkilder fra

⁴NOU 1960:1803 Mo. (1960). *Folketellingen 1. november 1960*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:1>

⁵NOU 1970:1833 Rana. (1970). *Folke- og bolig telling 1. november 1970*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:2>

samtiden ble brukt for å gi et annet perspektiv på hvordan de selv oppfattet utviklingen, som *prognoser for befolkningsveksten i Mo i Rana* (1959).

I oppgaven har det som sekundærkilder blitt brukt artikler og bøker skrevet av historikeren Hilde Gunn Slottemo. Hennes forskning tar for seg interessante temaer som kjønnsroller og mer spesifikt menn og kvinner i Rana. Ansvarlighetens menn: Normer og maskulinitet i etterkrigstidas industrisamfunn i *tidsskrift for kjønnsforskning* gir et bilde på hvilken rolle kjønnsnormer hadde på Ranasamfunnet. Artikkelen har gitt en bredere forståelse rundt husmødrene og deres plass i Rana kommune hvor maskuliniteten var dominerende. Slottemos artikler om kvinner i industrien, *Sigrid, Bjørg og Erna* (1994), «*av den russiske typen?*» *kvinner i tungindustrien i Mo i Rana* (2001), og *Fra husmor til lønnsarbeider* (2003) har bidratt til en mer utfyllende oversikt over husmødrene. Intervjuene som ble brukt i flere av artiklene har fungert som en muntlig kilde til tallene hentet fra statistisk sentralbyrå. Rana museum var i en flytteprosess og ikke kunne bidra med intervjuer av den grunn. Slottemo har også i samarbeid med Rana historielag skrevet *Malm, makt og mennesker* (2007) som tar for seg Ranas historie fra 1890-2005 og gir en grei oversikt over kommunens historie.

Tidligere forskning rundt tema om husmødre og kjønns historie i Norge har blitt gjort i blant annet *Med kjønnspektiv på historie Del IV* og *Norsk likestillingshistorie*. Bøkene tar for seg gifte kvinners yrkesdeltakelse samt politikken innflytelse på kvinners arbeidsliv og kvinners innflytelse på politikken.

Kildene ble i hovedsak funnet gjennom nasjonalbibliotekets nettsider, NTNU Trondheims biblioteker, gjennom lån fra veileder og tips fra Hilde Gunn Slottemo. Tallene var hentet fra SSBs nettsider.

2.2 Tidligere forskning

Tidligere teorier og forklaringer for økt yrkesaktivitet og nedgang i antall husmødre har blant annet vært at økonomisk vekst førte til flere arbeidsplasser. Da dukket også 'kvinnejobber' opp og slik har et behov for kvinner i arbeid vært begrunnet. Tilgang på kvinnearbeidsplasser har blitt trukket frem. Kvinner tok det de kunne få hvor ingenting tyder på at hensyn til familie, normer eller ideologi hindret dem i dette.⁶ Jeg er enig i Slottemo i at

⁶ Sisel Vogt referert i Slottemo, H. G. (2003b). *Fra husmor til lønnsarbeider*. I Maurseth, P., Andersen, H., & Børresen, A. (Red.). *Jernverk og samfunnsendring: Tretten bidrag til historien om jernverket og Mo i Rana*. (s. 85-98). Trondheim: Institutt for historiske og klassiske fag, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet:87

denne påstanden fullstendig utelukker menneskers følelser og at de har en stor rolle i hvordan man velger å handle, og at dette er et nødvendig element.⁷ En kan argumentere for at det er urimelig at man skal kunne trekke en plausibel konklusjon eller en slutning uten å ta rede for kvinners motiver, eller mangel på motiver, for å gå ut i arbeid.

Forenklinger av husarbeidet og større fritid for husmødre, har også blitt argumentert for, dog av historiker Edvard Bull i kombinasjon med etterspørsel på arbeidsmarkedet.⁸

Demografiske forklaringer har vært argumentert for. Som nedgang i barnetall hos familier som også ville gitt mer tid til arbeid utenfor hjemmet. Det finnes tall på dette i prognosen for befolkningsveksten i Mo i Rana fra 1959. Hvor de skriver at stadig flere 'fattige' familier velger å ha færre barn, og at de som har mer å 'rutte' med «tillater seg den luksus det er å ha flere».⁹ Det er interessant at det å ha flere barn ble ansett som en luksus. Mulig var økning i kvinner i arbeid og færre barn begge en konsekvens av å være dårligere stilt. Ikke slik at de valgte få færre barn på grunn av at de ønsket å jobbe mer. Prognosen var skrevet i 1959 og om tallene i prognosen gir et nøyaktig bilde av samtiden er usikkert og kanskje til og med tvilsomt. Men kilden kan brukes til å si noe om hvordan de selv oppfattet befolkningsutviklingen. Det å ha flere barn representeres som en luksus. Dette forteller oss noe om innbyggernes økonomi og oppfatningen av størrelse på familie.

Slottemo kritiserer påstander gjort på basis av statistikken da de blir for kategoriserte og tilslører mange viktige faktorer som arbeidsmengde. Hun skriver at selve begrepene husmor og yrkesarbeider i statistikken blir for begrenset.¹⁰ Det er viktig å vite nøyaktig hva som ligger i begrepene slik at ikke noen yrkeskvinner faller bort under begrepet husmor på grunn av typen yrke eller jobb hun hadde. Dog tar hun også opp hvordan det var kvinnene selv som valgte hvordan de skulle registreres. Dermed kan statistikken også si noe om kvinners egen selvforståelse når det kom til hva de anså som yrke, og hva som definerte dem.¹¹ Samtidig er det også interessant å spørre hvorfor noen kvinner i arbeid falt under kategorien husmødre, å ikke bare se dette som en vanskelighet i statistikken.

⁷ Slottemo 2003b:87

⁸ Bull sitert i Slottemo 2003b:87

⁹ Øyen, Ø. & Øyen, E. (1959). *Prognoser for befolkningsveksten i Mo i Rana*. Universitetet i Oslo:5

¹⁰ Slottemo 2003b:88

¹¹ Ibid:88

3. Begrepet husmor og dets betydning for gifte kvinner selv og for folketellingene

3.1 Selvdefinering

I kommuneheftet fra 1980 under «Datainnsamling» står det at skjemaene «ble sendt i posten direkte til den enkelte person» og at de da selv fylte inn skjemaet.¹² Dette skaper flere interessante spørsmål og får plass i denne delen av oppgaven, under undertittelen selvdefinering. Hvor det refereres til tidligere påstand om at statistikken fra folketellingene av denne grunn kan si noe om kvinnens egen selvforståelse. Det var altså opp til hver kvinne eller opp til den som fylte ut skjemaet å definere seg på papiret. Men hva gjorde at en mor definerte seg som husmor og registrerte seg som husmor i folketellingene? Uavhengig om det var kone eller mann som nedfelte «forsørger og husmor» i papir er det sannsynlig at det var en felles forståelse av identiteten de bar.

Slottemo har i sine verk lagt frem en rekke intervjuer som del av hennes forskning. Det som har blitt trukket ut av dem, og hva som har blitt sagt er interessant. Intervjuobjektene fra artikkelen *Sigrid, Bjørg og Erna* er fra industritida i Mo i Rana. Kvinnene gir sin formening og sin oppfatning av deres liv og om det å være husmor og være i arbeid. Der blir det nevnt at færre kvinner betraktet seg som husmødre da de kombinerte arbeidet i hjemme med service- eller vaskejobber.¹³ Det er interessant at det måtte en viss overgang før dette kunne skje. At de gradvis tok jobber som var forenelige med husmorsyrket, eller jobber som fungerte som en forlengelse av det å være husmor. Serviceyrker og vaskejobber hadde arbeid som bar feminine trekk. Service krevde et imøtekommende og hardtarbeidende individ hvor moderlige trekk kunne komme nyttig. Vaskejobber ble som å ta en av hjemmets arbeidsoppgaver ut av hjemmet og inn i det større arbeidslivet.

Kvinner kunne anse seg selv som husmor, selv om de hadde noen timers arbeid i butikk eller vaskeri.¹⁴ Altså kan dette tyde på at det å ha noen timer jobb i service eller vaskeyrker kunne ses som en del av det å være husmor. Noe flere gjorde uten at man behandlet arbeidet som et yrke i strid med husmorsyrket. Slik som en deltidsjobb eller noen ekstra timer ved siden av studier i dag kan regnes som en del av studenttilværelsen. Etter hvert

¹² NOU 1980:1833 Rana. (1980). *Folke- og Boligtelling 1980*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:8>

¹³ Slottemo 2003b:86

¹⁴ Ibid:89

som barna i familien ble gamle nok til å kunne ta vare på en selv, og ny teknologi gjorde husarbeid lettere, ville det blitt mer tid for husmoren til å utforske områder av andre roller enn husmorsrollen. Denne gradvise endringen viser til hvor dypt familiemønsteret kan ha satt og at det ikke nødvendigvis bare var økonomiske årsaker til at de var husmor. Mulig er det at det begynte slik men at det gradvis ble en samfunnsnorm. Kanskje ble det en norm for hvordan et hushold skulle være i etterkrigstida i Norge. Var det det en hovedsakelig arbeidet med som bestemte hva man var, eller var dette fritt for hver enkelt å bestemme?

3.2 Husmor i folketellingene

Folketellingene har i begynnelsen av heftene en beskrivelse av begreper og kategorier hvor en får vite hvem som var telt med i de ulike kategoriene. Disse ble endret noe fra 1960-tellingen til 1980-tellingen. Kategorien husmor forsvant i 1980, og kvinner og menn ble regnet fra alderen 16 år. Dette betyr at det var noen grunnforskjeller fra folketellingene. Kvinner på 15 år var registrert med i kategorien husmor i 1960. Men ikke registrert med i kategorien husmor i 1970 og regnes som barn i 1980. Fra folketellingen i 1970 under «prinsipper og definisjoner» plasseres husmødre i kategorien «Gifte kvinner 16 år og over med husarbeid i hjemmet som viktigste kilde til livsopphold» og er registrert som ikke-inntektstakere.¹⁵ På dette grunnlag har jeg valgt å bruke tall fra tabell 5 av kommuneheftet fra 1980 for å sammenligne gifte kvinner i yrkeslivet med 1960-tellingen og 1970-tellingen. Dette for å se om det skjedde en økning i Rana ulikt Norge på landsbasis eller om det stabiliserte seg etter den tradisjonelle husmorsepoken. I disse heftene var det ikke oppgitt gifte kvinner fra 60 år og oppover, slik at det også her falt noen bort. Dette er ikke ideelt og man må dermed se disse tallene med et kritisk blikk.

Det at kategorien husmor faller bort blir et problem når man ønsker å se på forandringene mellom tiårene. Dermed kan økning i gifte kvinner i yrkeslivet mulig si noe om hvor husmødrene har tatt veien. Dette blir en noe usikker faktor fordi det er usikkert hvilke gifte kvinner som befinner seg i kategorien yrkesaktiv. Samtidig blir det også noe mer usikkert hvilke gifte kvinner som befinner seg i kategorien ikke-yrkesaktive. Derav har valget om statistikk basert seg på dette. Dog sier det også noe om endringen at kategorien faller bort. Det viser til en endring i samfunnet og en mulig holdningsendring. Kategorien husmor var i grove trekk gifte kvinner ansett som ikke-inntektstakere. Det vil være variasjon fra tiårene

¹⁵ NOU 1970:1833 Rana:9

fordi begrepsdefinisjonen også endrer seg med tiden. Slike folketellinger ble utført ved at folk selv fylte dem ut. Dermed har også hvordan kvinnene selv anså seg en betydning for resultatene av folketellingen. Det er godt mulig at husmor ble en sosial kategori en tid framover selv om de forsvant i løpet av de ti årene etter folketellingen i 1970.

4. Hvordan var kjønnsfordelingen i Norge på 60-, 70- og 80tallet?

	I alt	Med yrke	Industriarbeid	Husmødre
Kvinner	1 349 740	321 483	71 188	745 266
Menn	1 313 341	1 084 875	442 161	-

Tabell 4.1: Tabell basert på folketellingen fra 1960 tabell III av SSB. Tallene omhandler kvinner og menn 15 år og over i Norge.¹⁶

	I alt	Inntektstakere – eget arbeid	Husmødre
Kvinner	1 460 548	404 394	603 555
Av disse gifte	920 765	210 386	603 555
Menn	1 412 566	1 057 765	-
Av disse gifte	920 931	772 020	-

Tabell 4.2: Tabell basert på folketellingen fra 1970, tabell I av SSB. Tallene omhandler kvinner og menn 16 år og over i Norge.¹⁷

	I Alt	Yrkesaktive	Ikke-yrkesaktive
Kvinner	1 597 702	433 871	1 163 831
Av disse gifte	949 156	269 257	679 899
Menn	1 536 826	944 918	591 908
Av disse gifte	951 059	678 613	23 644

Tabell 4.3: Tabell basert på folketellingen fra 1980, tabell 2.1 av SSB. Tallene omhandler kvinner og menn 16 år og over i Norge.¹⁸

¹⁶ NOU 1960: Hefte III. (1960). *Folketelling 1960*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:40>

¹⁷ NOU 1970: Hefte II. (1970). *Folke- og bolig telling 1970*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:30>

¹⁸ NOU 1980: Hefte IV. (1980). *Folke- og bustadtelling 1980*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:47>

På tabell 4.1 til 4.3 ser man at det var registrert flere kvinner enn menn i folketellingene fra 1960, 1970 og 1980. På landsbasis var det altså et overskudd av kvinner i alle disse 10-årene. Flere ugifte kvinner som trengte å forsørge seg selv kombinert med økt politisk aktivitet kan ha ført til økt selvstendighet og tanker om feminisme. Flere rettigheter kan igjen ha ført til færre barn. Slik kunne utvidede rettigheter ha blitt en trussel for den tradisjonelle husmoren og for familielivet. Vi ser også i tabellene en nedgang i antall gifte kvinner fra 63% i 1970 til 59% i 1980. Gjennom årene ser vi og at antall yrkesaktive gifte kvinner i Norge øker sammen med antall yrkesaktive kvinner i alt.

Fra 1970-tallet og framover ble kvinner mer aktive i politikken.¹⁹ Dette kan ha spilt inn på kvinnens eget syn på seg selv hvor en kanskje ville redefinere hva som var en kvinnes rolle i samfunnet. Dette kan delvis forklare den lave prosenten husmødre i Norge i 1970 på 41,3%. 603 555 registrerte husmødre 16 år og over av totalt 1 460 548 registrerte kvinner 16 år og over. Dette er et fall fra 1960-tellingens 55,2% husmødre 15 år og over av totalt kvinner 15 år og over. Delvis kan dette også ses på folketellingene og husmor kategoriens forsvinning fra folketellingen i 1980.

4.1 Kvinnerettigheter på papiret vs virkeligheten

Gjennom lover og velferdsordninger fikk kvinner, ugifte og gifte, flere rettigheter og mer frihet til å velge å tre ut i yrkeslivet utenfor hjemmet. Samskatten fra 1927 var en lov som satt kvinnens inntekt på toppen av ektemannens hvor skatten da ble regnet på basis av dette.²⁰ Dette førte til en høyere skatt som igjen førte til at det å jobbe framfor å være hjemmeværende mor ble mindre attraktivt for den gifte kvinnen. I 1959 fikk enkelte kvinner rett til å kreve særskilt ligning. Det skulle dog ta ti år før alle kvinner fikk denne retten.²¹

Menn hadde ofte lengre utdanning enn kvinner som kunne gjøre det vanskelig for kvinner å konkurrere på arbeidsmarkedet.²² Samtidig ville kvinner med kort skolegang mulig kun fått lavlønnet arbeid tilsvarende skolegangen. Dette ville igjen gjort det mindre attraktivt at den gifte kvinnen skulle påta seg forsørgerrollen i en familie med småbarn.

¹⁹ Danielsen, H., Larsen, E., & Owesen, I. W. (2015) *Norsk likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmstad og Bjørke AS:177

²⁰ Lønnå, E. (2000). En feministisk opposisjon til Arbeiderpartiet. *Arbeiderhistorie*, 117-133:121-122

²¹ Ibid:123

²² Danielsen m. fl. 2015:155

Opprettelsen og oppbyggingen av flere barnehager ble et viktig velferdstiltak som skulle være med på å gi kvinnen mer frihet til å velge å gå ut i arbeid. Da familier kunne plassere sine barn i barnehagen åpnet dette opp for to inntekter i husholdet. Dermed åpnet det også opp for en mulig endring i det tradisjonelle familiemønsteret. Ved inngangen av 1970-tallet var det dog bare 12 tusen barnehageplasser i Norge.²³ Dermed kan barnehagenes betydning være sterkere etter tidsperioden oppgaven tar for seg. Tilgjengelighet av barnehager kunne begrense den gifte kvinnens faktiske valgfrihet i valg av yrke. Om likestilling ikke var nådd innad i familien, kunne det virke urimelig eller fjernt at kvinnen skulle gå ut i arbeid imens far var hjemmeværende.

Naturalforsørgelse var på sett og vis likestilt med lønnsarbeid.²⁴ Det vil si de ble veid som like viktige for familieforsørgelse. Dette var kvinnens del av ekteskapskontrakten som ikke ble lønnet med penger.²⁵ Da det ble tatt opp muligheten for å lønne kvinnens arbeid i hjemmet begrunnes avslaget med at hun kunne tolke det som lønnsarbeid, noe som hadde vært «uheldig».²⁶ Husmorsyrket var altså et viktig yrke som var påstått å være likestilt med mannens lønnsarbeid. Men som samtidig ikke skulle bli betraktet som et ordentlig yrke eller lønnsarbeid. Dette kan ha vært av betydning når det kom til hva husmødre med deltidsarbeid definerte seg som i folketellingene.

Lovene ga et bilde av et samfunn som ønsket å oppfordre til å beholde familiestrukturen slik de kjente den. Samtidig et ønske om å forhindre færre ekteskap og en nedgang i fødselsrate. I *Norsk likestillingshistorie* ble likestillingsloven kritisert for å tilsløre denne virkeligheten.²⁷

De nye lovene og de underutviklede velferdsordningene var altså ikke gode nok for å realisere kvinnens valgfrihet slik den var framstilt i likestillingsloven. Alle disse lovendringene og opprettelsen av nye lover og velferdstiltak viser til en endring i samfunnet. Fra et bondesamfunn til et mer moderne samfunn. Lovene, særlig endringene i ektefelleloven, skimter til en tilpasning til et samfunn hvor kvinne og mann fikk en arbeidsdeling spesialisert

²³ Danielsen m. fl. 2015:161

²⁴ Melby, K. (1995). *Kjønnsforholdets politikk: Ekteskapsloven av 1918 og ektefelleloven av 1927*. Trondheim: Senter for kvinneforskning, Universitetet i Trondheim:10

²⁵ Ibid:8

²⁶ Ibid:10

²⁷ Danielsen m. fl. 2015:182

til deres kjønn. Dette i kontrast til bondesamfunnet hvor kvinner kunne overta mannes arbeidsoppgaver på gården når det var nødvendig.²⁸

4.2 Sterkere kjønnsdeling som følge av modernisering

Ble det tradisjonelle kjønnsmønsteret forsterket eller befestet av nødvendighet?

Det er i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Del IV* argumentert for at det i moderniseringsprosessen på 1900-tallet «[...] kan se ut for at et «tradisjonelt» kjønnsmonster var en forutsetning for moderniseringen av samfunnet. [...] individets frihet som var båret fram av liberale ideer på 1800-tallet, ble avvendt mot hensynet til felleskapet.»²⁹ Altså det tradisjonelle kjønnsmonster; far som forsørger mor som hjemmeværende. Kan dette ha stått uendret eller i det minste fortsatt ut over siste halvdel av 1900-tallet?

Modernisering førte til støtte til gifte kvinner slik at de kunne føle seg verd og nødvendig i samfunnet. Spesielt når kvinners politiske aktivitet økte og de gifte kvinnene begynte å gjøre seg hørt. Vi har dog sett at friheten moderniseringen bragte med seg ikke nødvendigvis ble stor i praksis når det gjaldt gifte kvinner.

Et ønske om økt velstand kunne også ha vært en pådriver til at en husholdning ønsket flere inntekter. Dermed kunne nok menn tidligere ta flere jobber, som fiske, ved siden av jordbruket. Da industriarbeid ble mer utbredt kan det tenkes at det ble mindre ekstraintekter gjennom flere jobber da det gjerne var tidkrevende skift. Det ble i en del tilfeller forsøkt å øke familiens velstand, eller i alle fall å sikre at far kunne forsørge familien ved å øke menns arbeidslønn.³⁰ Slik ble det større grunn for gifte kvinner å 'velge' husmørsyrket foran et yrke utenfor hjemmet.

Vi så at det gjennom moderniseringsprosessen oppstod en sterkere kjønnsdeling i arbeidsoppgaver. Det oppstod en endring fra bondekonene før 1960-tallet som tidligere nevnt kunne ta på seg mannes arbeidsoppgaver. Hadde mannen fiskerjobb som ekstraintekt til gården måtte konen kunne overta hans arbeidsoppgaver hjemme. Om gårdsarbeid ble mindre som følge av for eksempel økende urbanisering ville også kvinnens arbeidsoppgaver i hjemmet blitt endret. Slik kunne nødvendigheten for dette kan ha blitt mindre eller helt borte.

²⁸ Danielsen m. fl. 2015:137

²⁹ Hagemann, G. og Sandvik, H. (Red). (Under utgivelse 2019). *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Husmortid 1900-1960-tallet*. Capellen Akademisk Forlag:91-92

³⁰ Danielsen m. fl. 2015:125

Dette kan ha bidratt til at det tradisjonelle kjønnsmønsteret ble noe forsterket. Av mangel på nødvendighet kunne kvinnens hovedoppgave konsentreres på det som ble ansett som hennes viktigste funksjon i familien, omsorg. Nødvendigheten for en stabil omsorgsperson i hjemmet kan altså ha ført til at grensen mellom maskulinitet og femininitet ble forsterket innad. Både i arbeidslivet og i familielivet og arbeidsoppgavene i hjemmet. Farens hovedoppgave i familien var å forsørge den økonomisk. Dette ble nok enda klarere i denne perioden.

5. Hvordan var forholdene i Rana fra 60-tallet sammenlignet med 70-tallet og 80-tallet?

Gjennom statistikk fra kommunehefter og folketellinger fra statistisk sentralbyrå (SSB) ser man en noe annerledes situasjon i Rana kommune sammenlignet med Norge som helhet. Jernverket brakte som nevnt innledningsvis flere mannlige arbeidsplasser. Samtidig var det få arbeidsplasser for kvinner. Det var også en endring fra industriens etableringsfase på 1960-tallet og kommunen på 70- og 80-tallet. Tabellene nedenfor er satt sammen av både kommunehefter og folketellinger fra SSB. Det er laget tabeller for de tidligere kommunene individuelt og samlet. Dette for å vise størrelsen på områdene som ble Rana kommune etter sammenslåingen. I tillegg for å gi et bilde av hvor de største delene av kommunens befolkning var bosatt. Tabellen for de tre kommunene sammenslått gir et mer oversiktlig bilde og gjør det lettere å sammenligne tallene med Rana kommune i 1970 og i 1980.

Kommunesammenslåingen i 1964 besto som nevnt av Mo, Nord-Rana, Sør-Rana og deler av Nesna (Sjona-området). Til denne oppgaven ble det tatt utgangspunkt i tall for Mo, Nord-Rana og Sør-Rana. Nord-Rana var det største området, som man kan se på statistikken var dette kommunen med flest innbyggere. Mange av innbyggerne fra tettstedene rundt Mo, som ble hovedpunktet i den nye kommunen, jobbet i byen. Dette kan vi også se på statistikken fra SSB.

5.1 Fra tre kommuner til Rana kommune

Mo	I alt	Med yrke	Industri	Husmødre
Kvinner	2834	754	73	1667
Menn	2805	2457	1325	-

Tabell 5.1: Kvinner og menn 15 år og over i Mo kommune 1960³¹

I Mo kommune i 1960 var det registrert totalt 2834 kvinner 15 år og over mot 2805 menn 15 år og over. Av disse 2834 kvinnene var det registrert at 1667 kvinner var husmødre uten eget yrke. 73 kvinner jobbet i industrien mot 1325 menn som jobbet i industrien. Totalt var det registrert 754 kvinner i yrkesaktivitet.

Sør-Rana	I alt	Med yrke	Industri	Husmødre
Kvinner	554	66	7	350
Menn	654	533	73	-

Tabell 5.2: Kvinner og menn 15 år og over i Sør-Rana kommune 1960.³²

I Sør-Rana ble det totalt registrert 554 kvinner 15 år og oppover mot 870 menn 15 år og oppover. Av disse 758 kvinnene var det registrert 350 husmødre uten inntekt fra eget yrke, og kun 7 kvinner jobbet i industrien mot 73 menn. Totalt var det registrert 66 kvinner som yrkesaktive.

Nord-Rana	I alt	Med yrke	Industri	Husmødre
Kvinner	2983	391	41	2066
Menn	3255	2820	1074	-

Tabell 5.3: Kvinner og menn 15 år og over i Nord-Rana Kommune 1960.³³

I Nord-Rana ble det i 1960 registrert totalt 2983 kvinner 15 år og over mot totalt 3255 menn 15 år og over. Av 2983 kvinner var 2066 registrert som husmødre uten yrke. 41 kvinner ble registrert som arbeidere i industri mot 1074 menn registrert som arbeidere i industrien. Totalt ble det registrert 391 yrkesaktive kvinner i Nord-Rana.

³¹NOU 1960:1803 Mo:5 og NOU 1960:Hefte III:96

³²NOU 1960:1831 Sør-Rana. (1960). *Folketellingen 1. november 1960*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:6> og NOU 1960:Hefte III:98

³³NOU 1960:1833 Nord-Rana. (1960). *Folketellingen 1. november 1960*. Hentet fra: <https://www.ssb.no:6> og NOU 1960:Hefte III:98

Samlet	I alt	Med yrke	Industri	Husmødre
Kvinner	6371	1211	121	4083
Menn	6714	5810	2472	-

Tabell 5.4: Kvinner og menn 15 år og over i kommunene regnet sammen 1960

Samlet gir dette en prosent på 64% registrerte husmødre i kontrast til landets prosent på 55%. Det ble i hele Norge registrert 745 266 husmødre i 1960.³⁴ Dette betyr at det i Rana var en større andel husmødre enn på landsbasis. Kun 19% av kvinner 15 år og over var yrkesaktive mot 86,5% av menn 15 år og oppover. Ut fra tallene brukt til sammenligning virker det som at Rana lå noe utenfor normalen. Det kan dog hende at videre undersøkning vil finne at det var flere kommuner med slike avvik fra landsbasisen.

Nord-Rana var altså ikke bare den største delen geografisk sett, av det som senere ble Rana kommune, men hadde også flest mennesker boende i 1960. På tross av at Nord-Rana hadde flere innbyggere og flest kvinner 15 år og oppover, var det Mo kommune som hadde flest kvinner i yrkesaktivitet. 26,6% av alle kvinner i Mo kommune var registrert som yrkesaktive, mot Nord-Ranas 13% yrkesaktive kvinner av totalt 2983 kvinner. Dette kan ha vært fordi det mulig var flere arbeidsmuligheter i Mo kommune enn det var i Nord-Rana.

Arbeidet som muligens ble gjort av kvinnene på gårdene utenfor Mo kan ha vært gårdsarbeid som de selv ikke registrerte som yrkesarbeid, men som de i stedet anså som del av husmorsyrket. I Mo kommune var 59% av alle kvinner registrert som husmødre, imens 69% av alle kvinner i Nord-Rana var registrert som husmødre i 1960. Kvinnene i Nord-Rana kommune kan ha blitt overrepresentert som husmødre på grunn av typen arbeid de gjorde. Dette er også noe som kunne vært interessant å undersøke nærmere om man hadde hatt tilgang på intervjuer av husmødre tidligere bosatt i kommunen.

³⁴ NOU 1960:Hefte III:40

1970 folketelling	I alt	Eget arbeid	Husmødre
Kvinner	8474	1932	4508
Menn	9275	7464	-

Tabell 5.5: Kvinner og menn 16 år og over i Rana Kommune 1970, basert på tall fra kommunehefte³⁵

I Rana kommune i 1970 ble det registrert totalt 8474 kvinner 16 år og over, mot 9275 menn 16 år og over. Av de 8474 kvinnene var 4508 registrert som husmødre. Det vil si at 53,2% av alle kvinner 16 år og oppover var registrert som husmødre i Rana i 1970. Dette lå over landets 41,3% (andel kvinner registrert som husmødre i Norge av totalt registrerte kvinner 16 år og oppover). I Rana var 1932 kvinner registrert å ha hatt inntekt av eget arbeid mot 7464 registrerte menn med inntekt av eget arbeid. Dette ga en prosentandel kvinner i yrkeslivet av totalt kvinner i Rana på 22,8%. På landsbasis var 27,7% av totalt antall kvinner 16 år og over registrert som inntektstakere i 1970. Rana kommune avviker altså i 1970 fra Norge både når det gjelder andel husmødre og andel kvinner i yrkeslivet.

1980 kommunehefte	I alt	Yrkesaktive	Ikke-Yrkesaktive
Kvinner	8221	4669	3552
Av disse gifte		2854	2340
Menn	8910	7887	1023
Av disse gifte		4519	369

Tabell 5.6: Kvinner og menn 16-66 år i Rana kommune 1980 basert på tall fra kommunehefte³⁶

Tabell 5.6 ovenfor er basert på tall fra kommuneheftet for Rana fra 1980 tabell 4. Den telte innbyggere fra 16-66 år. Slik blir det noen forskjeller i sammenligningen mellom 1960, 1970 og 1980. Totalt antall kvinner i den totale folkemengden i Rana 1980 var 12 602 og totalt antall menn var 13 222.³⁷ Tabell 2 i kommuneheftet fra SSB som ga disse tallene, omhandlet dog hele folkemengden. Dermed ble det telt med barn under 16 år og det blir da usikkert hva tallene egentlig sier, hvilke mennesker som var regnet med. Det er valgt å benytte tallene fra tabell 4 som ikke oppgir totalt antall gifte kvinner og totalt antall gifte

³⁵ NOU 1970:1833 Rana:16

³⁶ NOU 1980:1833 Rana:20

³⁷ Ibid:20

menn fra 16-66 år. Denne avgjørelsen ble tatt på det grunnlag av at det var for vanskelig å vite hvor mange voksne kvinner og menn det befant seg i tallene fra tabell 2 i kommuneheftet. Slik at noen manglende tall i tabell 4 virket overkommelig for oppgavens mål. Det er forstått at det på grunn av manglende tall (kvinner og menn fra 66 år og over) ikke kan gis et konkret bilde av andelen yrkesaktive kvinner i Rana i 1980.

I folketellingen for Rana kommune i 1980 var kategorien «husmor/husmødre» ikke brukt i tellingen. Tallene er derfor basert på kategoriene «yrkesaktive kvinner» og «ikke-yrkesaktive kvinner». Innenfor disse kategoriene var de igjen delt inn i «der av gifte». Ut fra tall gitt på gifte kvinner i, eller ikke i yrkesaktivitet er det regnet fram tall på ugifte kvinner. Dette er gjort ved å trekke alle de gifte kvinnene fra totalsummen av antall kvinner innenfor de to kategoriene. Kvinner som ble telt med i tellingen var kvinner fra 16-66 år.

I Rana kommune ble det i 1980 registrert totalt 8221 kvinner 16-66 år mot 8910 menn fra 16-66 år. Av de 8221 registrerte kvinnene var 3552 kvinner i alderen 16-66 år registrert som ikke-inntektstakere. Av kategorien ikke-inntektstakende kvinner var 2340 kvinner gifte. Gifte kvinner som ikke-inntektstakere vil nok være den kategorien som ligger nærmest den tidligere kategorien husmødre. Disse gjorde en andel på 28,5% av totalt antall kvinner i Rana registrert i kommuneheftet i 1980. Det var registrert i alt 4669 yrkesaktive kvinner hvor av 2857 av disse var gifte kvinner.

Vi ser også i tabellene når en sammenligner Rana med hele Norge, at Rana ikke hadde et overskudd av kvinner slik vi så at det var i Norge. Kommunen har dermed et noe annerledes grunnlag en landet har i sine tall. Det er interessant at selv om en mindre del av befolkningen i Rana var kvinner enn det var på landsplan, var det en større andel av dem som var husmødre enn på landsplan.

Både Rana og landet opplevde en nedgang i andel husmødre fra 1960 til 1970. Rana fikk også en nedgang fra 1970 til 1980. Dette om vi regner gifte kvinner uten yrkesaktivitet som 80'tallets 'husmødre'. Rana og Norge opplevde også en økning i yrkesaktive kvinner fra 1960 til 1980. Økningen var noe større i Rana enn den var i Norge. Basert på tallene i tabellene var 19% av kvinnene 15 år og over i Rana med yrke i 1960. I 1970 økte denne prosenten til 22,8% og i 1980 til 56,8%. På landsplan var den største økningen i yrkesaktive kvinner fra 1960-1970. Den gikk fra 23,8% til 27,7%. Antall kvinner oversteg ikke antall menn i Rana gjennom disse årene slik at den høye økningen av yrkesaktive kvinner er

interessant å se på. Økningen kan delvis ha vært fordi kvinner under 16 år i 1960 gradvis ble over 16 år og tok arbeid.

Fra kommuneheftene for de tre kommunene i 1960, Mo, Nord-Rana og Sør-Rana, kan man se at det var mange registrerte barn. Når kvinner 16 år og over blir trukket fra tabellene som viser total befolkning, viser det at det ble registrert til sammen 2984 jenter i 1960. Totalt var det registrert 6187 barn i 1960.³⁸ Ut fra registrerte barn ser man også hvordan overskuddet av registrerte menn fortsatte i årene etter. Det var registrert flere gutter enn jenter i alle tre kommunene. Sammenlagt var det registrert kun 184 mer kvinner enn barn i 1960. Flest barn var det registrert i den største kommunen Nord-Rana. Det ville vært vanskelig for en mor med ett eller flere småbarn å ha valgt å gå ut i arbeid om far pendlet til Mo for industriarbeid. Om barnehagetilbudene var så dårlige i Norge som beskrevet tidligere ville dette ha bidratt til den høye husmor andelen. Flertallet av kvinnene over 16 år i kommunene kunne ha vært i en slik situasjon om man kan tolke dette fra antall barn i kommuneheftene.

På 70-tallet skulle det oppstå en stålkrisen i jernverket hvor de i perioden fra 1969 til 1977 gikk fra et overskudd på 10,9 millioner kroner til et underskudd på 102,4 millioner kroner.³⁹ Kan problemer i jernverket ha ført til dårligere eller færre arbeidsplasser for mennene i kommunen? Om så, kan dette ha vært en faktor som bidro til at flere kvinner gikk inn i arbeidslivet i løpet av disse årene?

Om vi ser nærmere på tallene beskrevet over og sammenligner dem med Norge og med hverandre, ser vi at det skjedde en nedgang i antall husmødre i Rana fra 1960 til 1970. I 1980 blir andelen gifte kvinner som ikke var yrkesaktive som nevnt på 28,5% av totalt antall kvinner i Rana. Dette kan dog ha inkludert blant annet uføre. Kategorien blir noe usikker da det ikke ble registrert husmødre i 1980. Sammenlignet med Norges andel gifte kvinner uten yrkesaktivitet blir Ranas andel liten. Norges andel gifte kvinner uten yrkesaktivitet var i 1980 42,6% av totalt antall kvinner.

Ut fra disse tallene skjedde det altså fra 1960 til 1970 en nedgang ikke ulik Norges. Der var en noe mindre nedgang i Rana fra 64,1% til 53,2% i forhold til Norges nedgang fra 55,2% til 41,3%. I 1980 ser vi dog at Norges prosentandel gifte kvinner uten yrkesaktivitet

³⁸ NOU 1960:1803 Mo:5, NOU 1960:1831 Sør-Rana:6 og NOU 1960:1833 Nord-Rana:6

³⁹ Slottemo, H. G. (2009). Ansvarlighetens menn: Normer og maskulinitet i etterkrigstidas industrisamfunn. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 33(1-2), 64-81. Hentet fra: <https://www.idunn.no/tfk/2009/01-02/art02:428>

øker til 42,6% av totalt antall kvinner. Dette i motsetning til Rana hvor prosentandelen fortsetter å synke fra 1970 til 1980. Dermed blir forskjellen større i 1980.

Når det kommer til yrkesaktive kvinner ser vi en noe lignende endring. Andel yrkesaktive kvinner i Rana av totalt antall kvinner i 1960 var 19%. I Norge var prosenten noe høyere. Andel yrkesaktive kvinner i Norge av totalt antall kvinner i 1960 var 23,8%. Ranas økning var noe mindre enn Norges, i likhet med nedgangen i husmødre den samme perioden. Fra 1970 til 1980 ser vi dog en større økning i Rana hvor andel kvinner i yrkesaktivitet øker til 56,8% av totalt antall kvinner. Norges andel yrkesaktive kvinner hadde en nedgang fra 1970 til 1980. Fra 27,6% til 27,1%. Mulig stabiliserte antall kvinner i arbeid seg i Norge i årene etter 1980.

Det kunne vært interessant å undersøke hvordan andelen gifte ikke-arbeidstakere i Rana videre utviklet seg i årene etter 1980. Som nevnt blir denne gruppen det nærmeste en kommer 1960 og 1970's kategori husmor. Dette er dog en usikker kategori da husmødrene ikke eksisterte i 1980-tellingen. Intervjuer kunne belyst hvilke andre faktorer som utgjorde en husmor, og om disse faktorene endret seg fra tiårene. Slik kunne man lagt til egenskapene til de tre som er brukt i oppgaven for 1980, gift, kvinne og ikke-inntektstaker. Dermed kunne man kanskje klare å finne noen mer konkret som bedre representerer husmødrene etter 1970. Man kunne også undersøkt om de gifte kvinnene identifiserte seg som husmødre eller om de hadde en lignende rolle husmødrene hadde i 1960, 20 år etter.

Det er også interessant hvor stor forskjell det var på andelen yrkesaktive i Rana i forhold til Norges andel. Mulig reflekterer tallene et økt antall kvinnelige arbeidsplasser i Rana fra 1970 til 1980. Det er også mulig at disse tallene i tillegg viser til en endring i holdning til de maskuline arbeidsplassene som allerede eksisterte i Rana i 1960, 1970 og 1980.

Det ble under kapittelet tidligere forskning påstått at nedgang i barn skapte økt mulighet for gifte kvinner i yrkeslivet. Nedgang i andel barn i Rana ble sammenlignet med den økte yrkesaktivitet for å forsøke å se om det var noen parallell sammenheng.

Andel yrkesaktive kvinner i Rana av totalt antall kvinner steg som nevnt fra 19% i 1960 til 22,8% i 1970. Andelen barn av total befolkning i Rana steg fra 32% til 32,1% fra 1960 til 1970.⁴⁰ I løpet av disse 10 årene skjedde det altså en liten økning i andel barn

⁴⁰ NOU 1960:1803 Mo:5, NOU 1960:1831 Sør-Rana:6, NOU 1960:1833 Nord-Rana:6 og NOU 1970:1833 Rana:16

samtidig som det skjedde en økning i kvinner i yrkesaktivitet. Endringen i yrkesaktivitet står altså ikke som en parallell til endringen i andel barn disse årene. Fra 1970 til 1980 ser vi dog en større endring. Andel barn av totalt antall befolkning fikk en nedgang fra 32,1% i 1970 til 26% i 1980.⁴¹ Denne perioden steg som nevnt yrkesaktiviteten høyst av de tre årene undersøkt, til 56,8%. Økningen var dog større i andel yrkesaktive kvinner enn nedgangen av andel barn. Dermed var det her heller ikke en parallell endring.

Ut fra disse tre årene er det vanskelig å bevise noen klar sammenheng. De første ti årene motsier så vidt påstanden ved den lille økningen i andel barn. Dette kan dog være et avvik i og med at i 1970 ble 15 åringer regnet som barn. I 1960 ble de regnet som voksne. Dermed hadde kategorien barn i 1970 en aldersgruppe mer enn kategorien barn i 1960 hadde. Om man videre hadde undersøkt flere tiår kunne man sett om Rana også hær var et spesielt tilfelle i forhold til Norge. Det hadde vært interessant å sett på om situasjonen fra 1970 til 1980 fortsatte. Med nedgang i barn og økning i kvinner i yrkesaktivitet.

5.2 Maskuline vs feminine arbeidsoppgaver

I en del yrker var det tydelig at yrkene selv eller enkelte arbeidsoppgaver innad bar preg av enten maskuline eller feminine trekk, og at det var ett kjønn som var best egnet for jobben. Arbeid innenfor tungindustrien ble ansett som en maskulin arbeidsplass. Men den kunne ha noen arbeidsoppgaver hvor en kvinne kunne ha egenskaper som passet godt inn. Et eksempel på dette kommer fram i *Sigrid, Bjørg og Erna*. Kvinner ble ansett som godt egnet i kontrollrommene i industrien da deres kunnskaper fra hjemmet, spesielt evnen til å ha kontroll over flere oppgaver samtidig, ble sett på som nyttige.⁴² Tidlig hadde også kvinner jobbet i tungindustrien som vaskere noe som også kunne kvalifiseres som et feminint arbeid.⁴³ Av industriene som var i drift i Rana var det Rana Gruber som var tidligst ute med å ansette kvinner. I 1964 ansatte Rana Gruber kvinner i kontrollrommet.⁴⁴ Til forskjell fra jernverket og inne på koksverket ble arbeidet kvinnene gjorde i kontrollrommet knyttet til kvinnelige egenskaper.⁴⁵ Slik ble arbeidsoppgavene som før tilhørte menn, forsøkt gjort kvinnelige.

⁴¹ NOU 1980:1833 Rana:19

⁴² Slottemo 1994:203

⁴³ Slottemo, H. G. (2001). «Av den russiske typen»? Kvinner i tungindustrien i Mo i Rana, *Arbeiderhistorie*, 62-79:63

⁴⁴ *Ibid*:63

⁴⁵ *Ibid*:72

Dette viser igjen hvor sterkt kjønnsmonstret satt i samfunnet. Arbeidsoppgaver trengte kvinnelige trekk for å rettferdiggjøre en kvinnes plass i yrkeslivet. Mange av arbeidsoppgavene i tungindustriene ble sett på som for tunge for kvinnene. Miljøet der, varmen og støvet, ble sett på som maskulint og ikke noe kvinnene ville like å oppholde seg i.⁴⁶ Ranas maskuline arbeidsplasser kan ha hatt betydning for det høye andel husmødre i kommunen sammenlignet med Norge.

5.3 Maskulinitet og det å være familiens forsørger

I *Fabrikkarbeider, far og forsørger: menn og mannlighet ved koksverket i Mo i Rana* (2003a) av Slottemo nevnes en del avisartikler og debatter publisert i Rana Blad som omhandlet diskusjonen rundt om kvinner skulle inn i arbeid.⁴⁷ Der blir også menns rolle i familien debattert. Diskursen omhandlet om kvinner skulle gjøre alt husarbeid i hjemmet. Om så hvordan de da kunne ha tid til annet arbeid utenfor hjemmet når de hadde sine oppgaver i hjemmet å forholde seg til. Det negative avisinnlegget som kaller de stakkarlige mennene som må gjøre arbeid hjemme for å hjelpe kona for «tøffelhelt», møttes av en motstridende respons som var mer positiv til mannlig hjelp i hjemmet.⁴⁸ Dette viser at grensen for maskulinitet og femininitet kanskje kunne være fleksibel på noen områder.

Når det gjaldt familier måtte noen også være hjemme for å ta vare på hus og barn. Vi har sett at det var et høyt antall barn i Rana og i de indre sentrale områdene av kommunen. I et samfunn hvor det var mange småbarnsfamilier og lite velferdstilbud som kunne tilrettelegge for en familie med flere inntekter, ble det sannsynlig vis slik at en av de foresatte måtte være i jobb. Da de best betalte jobbene var mannsjobber ville det også vært naturlig at mannen inntok forsørgerrollen framfor kvinnen. Dette ser vi for eksempel på hvordan kvinnene på Mo fikk tilgang på de minst attraktive jobbene på koksverket fordi koksverksklubben ønsket å beskytte jobbene til de allerede ansatte mannfolkene.⁴⁹

Arbeidsplasser som var tilgjengelige for kvinner, eller som var ansett som kvinnelige jobber var gjerne de som hadde lav lønn, ofte serviceyrker eller vaskejobber. Det var også et overskudd av mannlige arbeidsplasser i forhold til kvinnelige arbeidsplasser på Mo.⁵⁰ Disse

⁴⁶ Slottemo 2001:66

⁴⁷ Slottemo, H. (2003a). *Fabrikkarbeider, Far Og Forsørger: Menn Og Mannlighet Ved Koksverket I Mo I Rana, 1950-1980, Nr 41, 287:83*

⁴⁸ Ibid:83

⁴⁹ Ibid:163

⁵⁰ Slottemo 2007:348-349

faktorene kan også ha bidratt til det tradisjonelle bildet av far som forsørger. Det var altså mulig at maskulinitetsbildet i samfunnet var bygd delvis på hans rolle som forsørger. Husmorens kvinnelighet hadde kriterier som godt husarbeid, omsorg for barna og sparsommelig økonomi. Industriarbeiderens eller Ranamannens maskulinitet kunne ha vært bygd på sine gitte kriterier av det som gjensto. Inntekt som kunne forsørge og fysiske oppgaver i hjemmet. Omvendt kan man også slik påstå at noe av det som ble antatt å være kvinnelig var det arbeidet som gjensto eller som ble nødvendig når ektemannen var i arbeid.

Det å være en god far kunne også ha betydning for menns maskulinitet, og det å være en god forsørger ble beskrevet som en måte å være en god far på.⁵¹ Å være en god forsørger innebar at far måtte arbeide, og dermed kan en tenke seg at tid til samhandling med familie ble mindre. Der igjen innebar dette at mors andel samhandling med familie måtte være betraktelig mer for å gjøre opp for fars fravær. Det ble hennes ansvar fordi far måtte brødfø familien med arbeidet. Fars fravær fra hjemmet kan ha bidratt til at husmorsrollen var nødvendig i en lengre periode i Rana enn i landet.

Menns maskulinitet kan også måles som noe skjør om man trekker fram hvordan Slottemo skriver at noen kvinners lønnsarbeid kunne bli akseptert i noen tilfeller. Så lenge det ikke truet mens forsørgerrolle og hvis den var sosialt begrunnet.⁵² Om arbeidet var for den gifte kvinnens egen sosiale velvære, og ikke prøvde å påta seg en mansrolle som familiens forsørger, var altså dette akseptabelt. På bakgrunn av dette får man et inntrykk av at kjønnsdelingen mulig ble forsterket gjennom moderniseringen av samfunnet.

Rana hadde som nevnt innledningsvis historie som en rekke tettsteder og gårder hvor bondekona sannsynlig var normalen. Kan man tenke seg at det av denne grunn var mer normalt av en kvinne å gjøre mannsoppgaver enn ellers i landet hvor det var tydeligere kjønnsdeling i arbeid? Som nevnt kunne bondekona gjøre mannsoppgaver i hjemmet av nødvendighet. Sett sammen med den store økningen i yrkesaktive kvinner og nedgangen i husmødre fra 1970 til 1980 i forhold til Norge, kan man tenke at Ranas grunnlag også før industrien hadde en betydning. Om sosiale normer i løpet av 1970 til 1980 endret seg til å videre akseptere kvinner i de maskuline yrkene, som det var overskudd av i Rana, ville dette åpnet opp flere muligheter for kvinnene. Med opprettelsen av barnehager kan disse mulighetene også ha blitt mer reelle for de tidligere husmødrene.

⁵¹ Slottemo 2009:69

⁵² Ibid:67

5.4 Hvordan ble kvinnenes inntog i tungindustrien i Rana mottatt?

Vi har sett at flere menn i tungindustrien på Mo har reagert nøytralt eller positivt til spørsmål om kvinner i deres arbeidsmiljø. Flere av utsagnene viser til at en slik tanke var noe unormalt. Folketellingene tatt i betraktning var det kanskje ikke så merkelig om kvinner i tungindustrien var en unormal tanke. I et samfunn med flere menn enn kvinner og hvor en stor andel av kvinnene var husmødre. På tross av kjønnsdelingen i kommunen virker det som de aller fleste sitert eller intervjuet i Slottemo ikke hadde sterke sosiale innvendinger til dette. De fleste kommentarer virker å ha vært rettet mot kvinnenes evne til å utøve tungt og skittent arbeid.⁵³

Det virker dog som om noe omstilling var nødvendig når det kom til arbeidsoppgavene. Tidligere ble det nevnt at en del av oppgavene kvinnene fikk i tungindustrien, slik som å arbeide i kontrollrom, ble forklart gjennom å knytte oppgavene til kvinnelige egenskaper. Altså kvinnens plass i tungindustrien, og mulig på andre arbeidsplasser, ble begrunnet gjennom deres feminine ferdigheter. Dette var ikke nødvendigvis alle tilfeller. I midten av 1970-tallet begynte industrien på Mo å ansette kvinner også i det som tidligere var menns arbeidsoppgaver.⁵⁴

I 1960 arbeidet kun 1,9% av alle kvinner 15 år og over i Rana i industri mot 36,8% av menn 15 år og over. Av alle yrkesaktive kvinner 15 år og over utgjorde dette 10% yrkesaktive kvinner i industriarbeid. Til kontrast jobbet 42,5% av alle yrkesaktive menn i industrien i 1960. Disse prosentene er regnet på basis av tabell 5.4.

Det ble i 1970-årene pålegg om å gjøre kjønnsfordelingen i industrien i landet bedre. Dette skriver Slottemo var «i tråd med noen generelle likestillingsnormer og etter politisk påbud».⁵⁵ De politiske endringene som skjedde fikk altså på noen områder påvirkning på Ranasamfunnet. I 1980 var det registrert 4704 yrkesaktive kvinner 16 år og oppover hvor 786 av dem arbeidet innenfor industri. Dette gir en prosent på 16,33%. Av 8012 menn var 4035 av dem registrert som arbeidere innen industri, en prosent på 50,36%. Tallene er fra tabell 7 i kommuneheftet Rana fra 1980.⁵⁶ Vi ser altså en økning i kvinner ansatt i industrien i Rana sammen med økningen av andel yrkesaktive kvinner, dog var det enda en langt høyere andel menn enn kvinner.

⁵³ Slottemo 2001:65

⁵⁴ Slottemo 2009:450

⁵⁵ Ibid:451

⁵⁶ NOU 1980:1833 Rana:22

5.5 Kvinnens motiver for å gå ut i arbeid

Rana Gruber bygde boliger for sine ansatte, begrunnet med at de ønsket å gjøre jobbtilbudet mer attraktivt da det var flere industrier på Mo som konkurrerte om arbeidstakere. Her tilbød de også jobber til arbeidernes koner som bodde i boligene sammen med dem.⁵⁷ Dette kan også ha bidratt til at flere kvinner ble ansatt i industrien og viser til en økonomisk årsak til ansettelse av kvinner da de nok var en billigere arbeidskraft som ikke trengte å bli tilbydd egen bolig da de bodde sammen med ektemannen.

Gjennom flere kilder har det ikke blitt gitt noe inntrykk over at kvinnes inntog i tungindustrien på Mo hadde noe sterk politisk drivkraft på samme måte som i kildene for arbeidslivet og arbeidskjønnsdelingen i Norge ellers. Slottemo bekrefter dette inntrykket i «*av den russiske typen*»? *Kvinner i tungindustrien i Mo i Rana*.⁵⁸ Det var dog forskjeller mellom bedriftene, mellom koksverket, Rana Gruber og Jernverket. Gjennom 1960-tallet utviklet det seg også en sterk ungdomskultur i Rana som var politisk aktive, en del også radikale.⁵⁹ Dette kan ha bidratt til samfunnsstrukturelle endringer i Rana og det høye andel yrkesaktive kvinner.

Den økonomiske situasjonen hos befolkningen på Mo ble også skildret i *Malm, makt og mennesker* av Slottemo, hvor det var skildret et tydelig classeskille.⁶⁰ Dette skaper spørsmål om hvor mange husmødre som hadde muligheten til å kjøpe de nye teknologiske gjenstandene som skulle gjøre husarbeidet lettere og som skulle skape tid til arbeid utenfor hjemmet.

I prognosene for befolkningsveksten kommer også fattigdom eller dårligere kår frem hvor det beskrives et fall i fruktbarheten som en konsekvens av kårerne.⁶¹ Om man hadde valgt å se på levekårene i andre norske kommuner i perioden kunne man ha undersøkt om Rana kommune var dårligere stilt enn andre kommuner i landet. En kunne ha undersøkt om dette hadde en korrelasjon til nedgang i fruktbarhet og økning i gifte kvinner i yrkeslivet.

Avisinnleggene lagt frem av Slottemo viser som nevnt en mulig fleksibilitet når det kommer til kjønnsrollene i Rana. Denne fleksibiliteten kan vise til at det ikke nødvendigvis var politiske eller sosiale årsaker til at kjønnsmonsteret ble slik i Rana. Det kan være et

⁵⁷ Slottemo 2001:76

⁵⁸ Ibid:64

⁵⁹ Slottemo 2007:429

⁶⁰ Ibid:344

⁶¹ Øyen og Øyen 1959:5

argument for at kjønnsmønsteret ble et resultat av andre faktorer slik som kommunens geografi og demografi.

6. Sammendrag og konklusjon

Denne oppgaven har sett på husmødre i Norge og i Rana kommune i tre forskjellige tiår. Det har gjennom folketellinger og kommunehefter fra statistisk sentralbyrå blitt vist at en større andel kvinner i Rana kommune var husmødre både i 1960 og i 1970 enn det var i Norge de samme årene. Fra 1980 har det vist at det var en mindre andel 'husmødre' i Rana enn i Norge. Grunnet husmorskategoriens forsvinning i 1980 bør en dog være kritisk til hvem 'husmødrene' i 1980 var. Intervjuer med kvinner fra Rana i perioden 1960-1980 kunne ha gitt bedre oversikt over hvorvidt denne sammenligningen ble en god en. Gjennom statistikken har det blitt bekreftet påstander om at Rana hadde en større andel husmødre enn Norge på landsplan i 1960 og i 1970.

Ved siden av statistiske kilder var det brukt litteratur for å belyse sosiale og politiske aspekter rundt situasjonen i Rana og i Norge. Menns, statens og kvinners eget syn på hva en kvinnes rolle var i samfunn og i familieliv var har vært en viktig faktor i å forstå yrket husmor. Selvdefinering og endring i definisjon gjennom årene kan ha bidratt til at overgangen mellom husmor og yrkeskvinne kan ha tatt lengre tid i Rana enn på landsbasis.

Endringer i lover og opprettelse av velferdstiltak har hatt noe innvirkning på samfunnet og den gifte kvinnens frihet i yrkeslivet. Men det var begrensinger i praksis. Mangel på barnehager, samskatt og lønnsforskjeller i yrkeslivet kunne fungere som begrensninger til den gifte kvinnen i yrkeslivet. De samme lovene skildret en oppfordring til å bevare den tradisjonelle familiestrukturen og der av et ønske om å bevare husmoren. Om ikke annet er lovendringene og for eksempel likestillingsloven et eksempel på hvor viktig intervjuer og skildringer fra samtiden kan være for historien. Statistikk og politikk kan sammen med muntlige kilder gi et mer korrekt bilde av den historiske perioden en undersøker.

Overskudd av kvinner og etterspørsel på arbeidsmarkedet har vært argumenter for kvinners økte yrkesaktivitet i Norge. I Rana kommune var situasjonen annerledes. Det var ingen overskudd av kvinner i hele perioden undersøkt. Samtidig har sekundærkilder vist til et overskudd av maskuline arbeidsplasser i Rana. Dette kan ha bidradd til at sosiale og politiske endringer hadde større betydning i Rana enn i Norge. Sosiale endringer som et skifte i hva

som ble definert som kvinnejobber kunne hatt stor betydning i Rana. Når de mange maskuline arbeidsplassene ble tilgjengelige for kvinner åpnet dette for flere muligheter. Det ville skjedd en økning i yrkesaktive kvinner grunnet flere tilgjengelige jobber. Politiske endringer som bedre kjønnsdeling i industriyrkene ville bidratt til dette. Kvinnens utvalg av arbeid kan ha gått fra de minst attraktive jobbene til de samme jobbene som menns i løpet av perioden 1960-1980.

Maskulinitet og feminitet viste seg å være vesentlig for både kvinnens og mannens rolle i familielivet og yrkeslivet. Grensen mellom maskulinitet og feminitet på dette området virker å ha hatt noe fleksibilitet. Samtidig kunne maskuline oppgaver bli malt feminine. Slik at det noen på områder ikke var like fleksibelt. Menns oppgave som forsørger og dets betydning for farsrollen kan også ha påvirket eller forsterket den tradisjonelle familiestrukturen i Rana.

Endringer i sosiale normer er vanskelig å se på tall og folketellinger. Dermed er det vanskelig å påstå at var en fleksibel kjønnsdeling i Rana. Det er vanskelig å konkludere med at dette var en sannsynlig årsak til det høye antall yrkesaktive kvinner i Rana i forhold til Norge fra 1970.

Det har blitt diskutert mulige demografiske og geografiske årsaker til Ranas høye antall husmødre. Statistikken fra 1980 blir usikker da det falt mange menn og kvinner bort fra tabellene. I tillegg til alle som falt bort over 66 år falt det også bort alle 15 åringer som var telt med i tellingen fra 1960. Endringen i folketellingen fra 1960 til 1970 fra 15 år til 16 år kan tolkes som en endring i oppfatningen av når voksenlivet begynner. Dermed kan man argumentere for at 15 år gamle arbeidere eller 15 år gamle husmødre i 1960 (om det skulle være noen) kan regnes som 16 år gamle arbeidere eller husmødre i 1970. Den kulturelle eller sosiale definisjonen av disse kategoriene kan ha endret seg mellom tiåret. Det er mulig de tilsvarer hverandre i forskjellige tiår.

Som en konsekvens av husmor kategoriens forsvinning, kan flere av de tidligere husmødrene med arbeid utenfor hjemmet ha registrert seg som yrkesaktive. Husmor var ikke et mulig yrke lengre. Dermed er det mulig at disse 'husmødrene' ble flyttet til kategorien yrkesaktive. Med noen timer arbeid i serviceyrket eller som vasker var de ikke arbeidsløse og passet dermed ikke i kategorien sammen med kvinner uten egen inntekt eller uten yrke.

Tidligere forskning har som nevnt argumentert for at kjønnsnormer hadde en påvirkning på Ranasamfunnet. Dette kan stemme om man ser på funnene gjort i oppgaven. Et

tradisjonelt kjønnsmonster har vist seg å ha vært nødvendig for moderniseringen av Rana. Da industrien som oppsto i kommunen var maskulin førte dette til at arbeidsplassene og oppgavene skapt av industrien i hovedsak også ble maskuline. Slik ble det av nødvendighet at gifte kvinner ble hjemmeværende.

Teorier om at økonomisk vekst førte til flere arbeidsplasser kan også delvis støttes opp mot Ranas industri og økning i yrkesaktivitet etter verkenes oppstart. Påstanden referert til under tidligere forskning om at kvinner tok det de fikk av arbeid uten at normer, regler og familie hindret dem vil jeg påstå er avkreftet. Det lave andel yrkesaktive kvinner som arbeidet i tungindustrien gjennom alle tre årene viser til at det fantes noen begrensninger i arbeidslivet. Det er sannsynlig at de 1,9% av kvinnene i Rana som arbeidet innen industrien var mindre begrenset av sosiale faktorer når det kom til valg av arbeid. Disse kvinnene tok maskuline arbeidsoppgaver på tross av at det ikke fulgte den sosiale normen. Den lave prosenten viser at det for mange var en begrensning. Kvinnene i tungindustrien i Rana viser at disse arbeidsoppgavene ikke var umulige for kvinner å utføre. Dermed er det sannsynlig at andre motiver hadde en rolle i om de valgte å gå ut i arbeid.

Det er noe usikkert om teorien om at færre barn ga mer tid til arbeid og førte til høyere andel kvinner i arbeid stemmer i forhold til denne oppgaven. Med kun tre år undersøkt blir det vanskelig å bekrefte denne teorien. Det er derfor ikke trukket noen klar konklusjon om Rana her skiller seg fra det normale. Videre hadde det vært mulig å sammenligne flere og bredere år og plassere datafunn i et diagram for å se om det var en tydelig korrelasjon.

Oppgaven har dermed bekreftet noe tidligere forskning og avkreftet noe. Rana har vist seg å være annerledes fra Norge. Hvorvidt Rana er annerledes fra andre kommuner i Norge gjenstår å se.

Litteratur:

- Danielsen, H., Larsen, E., & Owesen, I. W. (2015) *Norsk likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Hagemann, G. og Sandvik, H. (Red). (Under utgivelse 2019). *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Husmortid 1900-1960-tallet*. Capellen Akademisk Forlag.
- Lønnå, E. (2000). En feministisk opposisjon til Arbeiderpartiet. *Arbeiderhistorie*, 117-133.
- Melby, K. (1995). *Kjønnforholdets politikk: Ekteskapsloven av 1918 og ektefelleloven av 1927*. Trondheim: Senter for kvinneforskning, Universitetet i Trondheim.
- Slottemo, H. (1994). *Sigrid, Bjørg Og Erna: Kvinneportrett Fra Mo I Rana: Kvinners Arbeid I Et Kulturhistorisk Perspektiv, 1930-1980*, 269.
- Slottemo, H. G. (2001). «Av den russiske typen»? Kvinner i tungindustrien i Mo i Rana, *Arbeiderhistorie*, 62-79.
- Slottemo, H. (2003a). *Fabrikkarbeider, Far Og Forsørger: Menn Og Mannlighet Ved Koksverket I Mo I Rana, 1950-1980, Nr 41*, 287.
- Slottemo, H. G. (2003b). Fra husmor til lønnsarbeider. I Maurseth, P., Andersen, H., & Børresen, A. (Red.). *Jernverk og samfunnsendring: Tretten bidrag til historien om jernverket og Mo i Rana*. (s. 85-98). Trondheim: Institutt for historiske og klassiske fag, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Slottemo, H. G., og Rana historielag. (2007). *Malm, makt og mennesker: Ranas historie 1890-2005*. Mo i Rana: Rana historielag.
- Slottemo, H. G. (2009). Ansvarlighetens menn: Normer og maskulinitet i etterkrigstidas industrisamfunn. *Tidsskrift for kjønnforskning*, 33(1-2), 64-81. Hentet fra: <https://www.idunn.no/tfk/2009/01-02/art02>
- Thorsnæs, G. og Nicolaisen, S. (2018, 27. september). *Mo i Rana*. I Store norske leksikon. Hentet 7. mai 2019 fra https://snl.no/Mo_i_Rana
- Øyen, Ø. & Øyen, E. (1959). *Prognoser for befolkningsveksten i Mo i Rana*. Universitetet i Oslo.
- NOU 1960: Hefte III. (1960). *Folketelling 1960*. Hentet fra: <https://www.ssb.no>

NOU 1960:1803 Mo. (1960). *Folketellingen 1. november 1960*. Hentet fra:

<https://www.ssb.no>

NOU 1960:1831 Sør-Rana. (1960). *Folketellingen 1. november 1960*. Hentet fra:

<https://www.ssb.no>

NOU 1960:1833 Nord-Rana. (1960). *Folketellingen 1. november 1960*. Hentet fra:

<https://www.ssb.no>

NOU 1970: Hefte II. (1970). *Folke- og bolig telling 1970*. Hentet fra: <https://www.ssb.no>

NOU 1970:1833 Rana. (1970). *Folke- og bolig telling 1. november 1970*. Hentet fra:

<https://www.ssb.no>

NOU 1980: Hefte IV. (1980). *Folke- og bustadteljing 1980*. Hentet fra: <https://www.ssb.no>

NOU 1980:1833 Rana. (1980). *Folke- og Boligtelling 1980*. Hentet fra: <https://www.ssb.no>

